

R a s p r a v e

OČITOVANJE VJERE U OBITELJI

Zvonko Pažin / Karlo Višaticki

Sveučilište u Osijeku
Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu
kvisaticki@gmail.com

UDK: 2-45
316.36
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 01/2015.

Sažetak

U sklopu projekta "Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života" autori istražuju na koji se način u Hrvatskoj očituje vjera u obitelji. Prema crkvenom nauku obitelj je "kućna Crkva" i osnovna zajednica odakle treba proistjecati svekolik ljudski i kršćanski odgoj. Prema tom istom nauku temeljni načini očitovanja vjere u obitelji bili bi zajednička nedjeljna euharistija, obiteljska molitva, razgovor o vjeri i odgoj u kršćanskim vrednotama. Prema našem istraživanju ispitanici svoju vjeru u obitelji u većem broju izražavaju obilježavanjem vjerskih blagdana (92,0 %) i blagoslovom kuća (84,8 %). Razmjerno je visok postotak onih koji to čine i vjerskim odgojem djece (73,4 %) i pohađanjem nedjeljne mise (50,3 %). U odnosu na prijašnja vremena smanjuje se broj onih koji razgovaraju o Bogu i vjerskim temama (46,9 %). Razmjerno visok postotak ispitanika živi svoju vjeru izvan obitelji (40,6 %), dok je nizak broj onih koji čitaju Bibliju (22,9 %) i njeguju obiteljsku molitvu (14,3 %). Glede diferencijacija valja zapaziti znatno veći izražaj vjere u žena negoli u muškaraca, te izraženiju vjersku praksu u manjim mjestima. Prema tome, ne poklapaju se prioritete koje ističe crkveni nauk s prioritetima vjernika. Nadalje, Crkva bi se trebala pozabaviti diferenciranim pristupom s obzirom na spol i mjesto stanovanja ispitanika.

Ključne riječi: vjera, obitelj, nedjeljna euharistija, molitva, vjerski blagdani, Biblija, odgoj djece.

UVOD

U sklopu projekta *Kršćanski identitet i kvaliteta bračnog i obiteljskog života*¹ provedeno je 2008. godine istraživanje kojemu je jedna od osnovnih svrha bila utvrditi u kojoj mjeri kršćanski identitet utječe na kvalitetu bračnog i obiteljskog života u Republici Hrvatskoj.² Na osnovi toga istraživanja u ovom radu istražujemo na koji način očitovanje vjere u obitelji pridonosi kvaliteti obiteljskog života.

	Broj	Postotak
Ukupno	4.284.889	100%
Katolici	3.697.143	86,28%
Pravoslavci	190.143	4,44%
Protestanti	14.653	0,34%
Ostali kršćani	12.961	0,30%
Muslimani	62.977	1,47%
Židovi	536	0,01%
Istočne religija	2.550	0,06%
Ostale religije i svjetonazori	2.555	0,07%
Agnostici, skeptici	32.518	0,76%
Nisu vjernici, ateisti	163.375	3,81%
Ne izjašnjavaju se	93.018	2,17%
Nepoznato	12.460	0,29%

¹ Znanstvenoistraživački projekt (282-000000-0780) Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, odobren je 2007. godine od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH u trajanju od tri godine. Voditelj projekta je prof. dr. sc. Pero Aračić.

² Terensko istraživanje proveo je *Target, d.o.o.* iz Zagreba. Sami intervjui (provedeni individualno) na temelju upitnika trajali su, u prosjeku, oko 40 minuta. Kako bi se dobila što objektivnija slika, ispitivanje je provedeno u skladu s rezultatima demografskih studija, pri čemu je Hrvatska podijeljena u šest regija: (1) Dalmacija, (2) Lika, Pokuplje i Banovina, (3) Istra i Primorje, (4) Zagreb i Zagrebačka županija, (5) Sjeverna Hrvatska te (6) Slavonija. Broj ispitanika u svim je regijama bio isti, po 200 građana, pa, prema tome, udio ispitanika iz različitih regija u uzorku nije proporcionalan udjelu njihova stanovništva u populaciji. Realni udjeli regija poravnani su procesom utežavanja (ponderiranja). Konačni je uzorak realiziran, uz neznatna odstupanja, uz nešto više obavljenih anketa (1205). Za statističku obradu istraživanja zahvaljujemo dr. Gordani Dukić.

Da bismo bolje vrednovali rezultate našega istraživanja, donosimo rezultate popisa stanovništva u Republici Hrvatskoj iz 2011. obzirom na vjersku pripadnost.³

Tablicu bismo mogli ovako sažeti:

	Broj	Postotak
Ukupno	4.284.889	100,00%
Kršćani	3.914.900	91,37%
Muslimani, židovi, istočne religije, ostale religije	68.618	1,60%
Vjernici ukupno	3.983.518	92,97%
Agnostici, ateisti, ne izjašnjavaju se, nepoznato	301.371	7,03%

U prethodnom popisu iz 2001. godine postotak se neznatno razlikuje.⁴

Rezultati našeg istraživanja ostaju uglavnom u istim okvirima. Na pitanje koje su vjeroispovijesti, ispitanici su odgovorili:⁵

rimokatoličke	90,0%
pravoslavne	4,2%
islamske	0,7%
židovske	0,0%
protestantske	0,2%
neke druge	0,1%
ne smatram se pripadnikom ni jedne vjeroispovijesti	4,7%

Dosadašnja su istraživanja pokazala da ovako visok postotak stanovnika koji se priznaju katolicima, odnosno kršćanima nipošto ne znači da oni na jednak način dijele kršćanske vrijednosti.⁶ Očito

³ Usp. http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_12/H01_01_12.html (pristup 9. svibnja 2014.). Naš izvor donosi brojeve, a izračun postotaka je naš.

⁴ Dok rezultati popisa stanovništva iz 1991. godine pokazuju da se od ukupno 4.784.265 njih 3.666.784 (76,64 %) smatra pripadnicima Katoličke crkve, prema popisu stanovništva iz 2001. godine od ukupno 4.437.460 građana katolicima se izjasnilo njih 3.897.332, (87,83 %). Usp. *Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujak 1991. Stanovništvo prema vjeroispovijesti i materinskom jeziku po naseljima*, Dokumentacija 883, Zagreb, DZSRH, 1994.; *Popis stanovništva 2001.*, Zagreb, DZSRH, 2002.

⁵ Pero Aračić – Ivo Džinić – Biljana Hlavaček (ur), *Kršćanski identitet...*, 370.

⁶ Usp. Marijan Valković, Sociološko istraživanje: Vjera i moral u Hrvatskoj. Djelomično izvješće, *Bogoslovska smotra*, 68 (1998) 4, 461-473; Marijan Valković

je da je u Hrvatskoj na sceni "sekularizacija", što znači diferencirana pripadnost Crkvi i selektivno prihvaćanje određenih vjerskih i moralnih normi.

U ovom bismo radu htjeli pokazati na koji način ispitanici očituju svoju vjeru u obitelji. Pogledat ćemo prvo rezultate ispitivanja prema ovom pitanju, a zatim ćemo razraditi svaki pojedini vid.

Ispitanici prema očitovanju svoje vjere u obitelji⁷

Kako očitujete svoju vjeru u obitelji?	Ne	Da
Imamo vrijeme redovite zajedničke molitve	1033 85,7%	172 14,3%
Idemo na nedjeljnu misu	599 49,7%	606 50,3%
Razgovaramo o Bogu i vjerskim temama	640 53,1%	565 46,9%
Čitamo Bibliju	929 77,1%	276 22,9%
Nastojimo odgajati djecu u vjeri	321 26,6%	884 73,4%
Obilježavamo vjerske blagdane	97 8,0%	1108 92,0%
Primamo svećenika za blagoslov kuća	183 15,2%	1022 84,8%
Vjernici smo, ali svatko živi svoju vjeru za sebe	715 59,4%	490 40,6%
Ništa ne bih mogao istaknuti kao poseban način očitovanja našeg življenja vjere	846 70,2%	359 29,8%

Rezultate ćemo analizirati tako da odgovore ispitanika poredamo počevši od tvrdnje koja je zadobila najveći postotak potvrdnih odgovora, sve do one tvrdnje koja je zadobila najmanji broj pozi-

– Gordan Črpić – Ivan Rimac, Vjera i moral u Hrvatskoj. Pregled postotaka i aritmetičkih sredina (mean) istraživanja, *Bogoslovska smotra*, 68 (1998) 4, 483-511; Pero Aračić – Gordan Črpić – Krunoslav Nikodem, Vjerska situacija u hrvatskom tranzicijskom društvu prema istraživanju "Aufbruch", *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 128 (2000) 12, 775-815; Pero Aračić – Gordan Črpić – Krunoslav Nikodem, *Postkomunistički horizonti. Obris sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset postkomunističkih zemalja*, Đakovo, Teologija u Đakovu (Biblioteka Diacovensia - Studije 6), 2003. ("Aufbruch"); Josip Baloban (ur.), *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005., 60-61 (EVS).

⁷ Pero Aračić – Ivo Džinić – Biljana Hlavaček (prir.), *Kršćanski identitet i obitelj*, Biblioteka Diacovensia. Studije 18, Đakovo, 2011., 357.

tivnih odgovora, kako slijedi: 1. Obilježavanja vjerskih blagdana (92,0 %); 2. Blagoslov kuća (84,8 %); 3. Vjerski odgoj djece (73,4 %); 4. Pohadanje nedjeljne mise (50,3 %); 5. Razgovor o Bogu i vjerskim temama (46,9 %); 6. Vjernici smo, ali svatko živi svoju vjeru za sebe (40,6 %); 7. Ništa ne mogu istaknuti kao poseban način očitovanja vlastite vjere (29,8 %); 8. Čitanje Biblije u obitelji (22,9 %); 9. Imamo vrijeme redovite zajedničke molitve (14,3 %).

1. OBILJEŽAVANJA VJERSKIH BLAGDANA (92,0 %)

Prema kršćanskom nauku slavljenje blagdana nije samo "komemoracija" nekog spasenjskog događaja, nego znači prisutnost i djelovanje Krista Spasitelja, znači ostvarivanje Kristova spasenja. Drugi vatikanski sabor veli da se Kristovo djelo spasenja ostvaruje žrtvom i sakramentima (što se redovito ostvaruje nedjeljom i blagdanima).⁸ Nedjeljom, koja je prvotni blagdan, vjernici obavljaju "spomen-čin muke, uskrsnuća i proslave Gospodina Isusa te zahvaljuje Bogu koji ih 'uskrsnućem Isusa Krista od mrtvih nanovo rodi za životnu nadu' (1 Pt 1,3)" (SC 106). Liturgijska slavlja vezana uz određene blagdane trajno je ostvarivanje Kristovog spasenja. Zato bi za vjernike liturgijsko slavljenje blagdana trebalo biti jedan od temeljnih načina življenja vjere.

U prvi mah bi to tako moglo i izgledati prema rezultatima našega istraživanja. Najveći dio ispitanika, njih 92,0 % očituje svoju vjeru obilježavanjem vjerskih blagdana. Ne postoji veća razlika s obzirom na spol (90,6 % muškaraca i 93,1 % žena),⁹ kao i s obzirom na dob (89,1 % mladih, 94,0 % srednjih i 91,9 % starijih).¹⁰ Postoji određena razlika s obzirom na veličinu mjesta stanovanja. Manje od 10.000 njih 94,5 %; 10.001-70.000 njih 92,4 %; 70.001-150.000 njih 83,1 %; 150.001-500.000 njih 85,6 %; Zagreb njih 89,5 %.¹¹ Glede bračnoga stanja, najviše je onih koji su u braku (93,2 %), a najmanje onih rastavljenih (79,1 %).¹² S obzirom na radni status, ne vidi se neka

⁸ Drugi vatikanski sabor, *Sacrosanctum concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (4. XII. 1963), br. 6, *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, ⁷2008. (= SC).

⁹ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između obilježavanja vjerskih blagdana i spola supružnika ($\chi^2=2,703$, $p<0,001$).

¹⁰ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između obilježavanja vjerskih blagdana i dobi supružnika ($\chi^2=8,166$, $p=0,017$).

¹¹ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između obilježavanja vjerskih blagdana i veličine mjesta ($\chi^2=21,192$, $p<0,001$).

¹² To je po sebi i razumljivo. Kad je obitelj podijeljena, onda je teže organizirati obilježavanje vjerskih blagdana. Valja uzeti u obzir i apsolutni broj ispitanika.

diferencijacija.¹³ Zanimljivo je da 91,7 % naših ispitanika smatra da je vjera u Boga osnovna značajka jednog kršćanina, dok, primjerice, 70,1 % smatra da bi za kršćanina bilo bitno redovito pohađati nedjeljnu misu. Uzmemo li u obzir da se prema popisu stanovništva iz 2011. godine 86,28 % izjašnjava katolicima, odnosno ukupno 92,97 % vjernicima, onda se taj postotak preklapa s postotkom onih koji izražavaju svoju vjeru obilježavanjem vjerskih blagdana (92,0 %).

Prema tome, za naše ispitanike minimum vjerskog osjećaja bilo bi slavljenje vjerskih blagdana. Blagdani se slave unutar obitelji što, prema našem istraživanju, ne znači nužno i odlazak na misu, kao što ćemo kasnije vidjeti. Naime, uzmemo li u obzir da prema istraživanjima koje kasnije donosimo, najviše 40 % vjernika manje-više redovito pohađa nedjeljnu misu, to onda znači da 46 % katolika ne obilježava vjerske blagdane na vjerski način u užem smislu, nego općenito u krugu obitelji, odnosno slavljenje blagdana je za njih kulturološka i identifikacijska vrednota.

2. BLAGOSLOV KUĆA (84,8 %)

Svoju vjeru očituju primanjem svećenika za blagoslov kuća 84,8 % ispitanika. Postoji određena diferencijacija s obzirom na spol (82,3 % muškaraca i 86,8 % žena),¹⁴ dok je ona prema dobi nezatna (82,8 % mlađih, 85,7 % srednjih i 87,2 % starijih).¹⁵ Značajnija je diferencijacija s obzirom na veličinu mjesta stanovanja. Manje od 10.000 njih 91,1 %; 10.001-70.00 njih 80,1 %; 70.001-150.000 njih 76,6 %; 150.001-500.000 njih 80,2 %; Zagreb njih 72,4 %.¹⁶ S obzirom na bračno stanje veći je postotak kod oženjenih (85,7 %) i udovaca (87,5 %) nego kod rastavljenih (70,6 %) i ponovno oženjenih/udanih (64,7 %).¹⁷ Glede radnog statusa, ne vidi se neka

Od njih 1.205, čak je 1.002 oženjenih/udanih. Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između obilježavanja vjerskih blagdana i bračnog stanja supružnika ($\chi^2 = 19,616$, $p < 0,001$).

¹³ Nisu zadovoljene pretpostavke za provedbu hi-kvadrat testa.

¹⁴ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između primanja svećenika za blagoslov kuća i spola supružnika ($\chi^2 = 4,611$, $p = 0,032$).

¹⁵ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između primanja svećenika za blagoslov kuća i dobi supružnika ($\chi^2 = 2,446$, $p = 0,294$).

¹⁶ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između primanja svećenika za blagoslov kuća i veličine mjesta stanovanja ($\chi^2 = 48,263$, $p < 0,001$).

¹⁷ Valja uzeti u obzir apsolutni broj. Od ukupno 1.207 ispitanih, njih je 1.002 oženjenih/udanih. Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između primanja svećenika za blagoslov kuća i bračnog stanja supružnika ($\chi^2 = 17,286$, $p = 0,001$).

osobita diferencijacija. Tamo gdje je postotak razmjerno nizak (honorarni rad – 46,2 %) i samostalna privredna djelatnost – 78,8%) radi se o manjem broju ispitanika (13, odnosno 33).¹⁸ Za Crkvu je blagoslov kuća zapravo blagoslov obitelji. On po sebi znači godišnji pohod župnika pojedinim obiteljima, ali i blagoslov, kao molitvu u ime Crkve. Uzmemo li, s jedne strane, u obzir visok postotak onih koji žele da im svećenik blagoslovi dom, te, s druge strane, da prema istraživanjima u većoj mjeri to nisu vjernici “praktikanti”, očito je da velik dio praktikanata i ne-praktikanata želi taj posebni blagoslov i kontakt sa svećenikom, što im daje osjećaj Božje zaštite i kontakta sa svetim. Važno je imati pred očima ovaj rezultat, u situaciji kada neki pastoralni djelatnici pomalo dovode u pitanje smisao blagoslova obitelji ili kada se u manje dobrohotnim novinskim natpisima govori o “prikupljanju novca”. Blagoslov kuća se očigledno nadaje kao dobra pastoralna prigoda i važno bi bilo poraditi na kvaliteti tog pastoralnog pohoda.

3. VJERSKI ODGOJ DJECE (73,4 %)

Obitelj je u velikoj mjeri sve donedavno bila osnovana ustanova za vjerski odgoj djece. Valja, naime, uzeti u obzir da su vjeronaukom bila obuhvaćena samo školska djeca, a do prije stotinjak godina razmjerno velik broj djece i nije pohađao školu. K tome, najveći je dio pučanstva u to vrijeme pohađao samo četverogodišnju osnovnu školu. To onda znači da su djeca u najvećoj mjeri sav vjerski odgoj dobivala u svojoj obitelji. Danas, unatoč tome što najveći broj djece pohađa školski vjeronauk (i u manjoj mjeri župnu katehezu), i dalje se smatra da je za vjerski odgoj ključna obitelj. Tako u ovom našem istraživanju postoji velika suglasnost o tome da se vjera izražava kršćanskim odgojem djece. Tako misli čak 73,4 % ispitanika. Postoji određena diferencijacija s obzirom na spol. Takav stav ima 67,4 % muškaraca i čak 78,0 % žena.¹⁹ Ne postoji značajnija diferencijacija glede dobi (od 71,7 % mladih, 75,4 % srednjih te 70,8 % najstarijih).²⁰ Značajna je diferencijacija glede veličine mjesta stanovanja ispitanika. Manje od 10.000 njih 79,2 %; 10.001-70.000 njih 70,8 %; 70.001-150.000 njih 68,4 %; 150.001-500.000 njih

¹⁸ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između primanja svećenika za blagoslov kuća i radnog statusa supružnika ($\chi^2=20,867$, $p=0,002$).

¹⁹ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između odgoja djece u vjeri i spola supružnika ($\chi^2=17,038$, $p<0,001$).

²⁰ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između odgoja djece u vjeri i dobi supružnika ($\chi^2=2,506$, $p=0,286$).

67,6 %; Zagreb njih 58,8 %.²¹ S obzirom na bračno stanje postoji određena diferencijacija: oženjeni/udane 75,0 %, rastavljeni 61,8 %; udovci/udovice 69,7 % te ponovno oženjeni/udane 47,1 %.²² Prema radnom statusu postoji određena diferencijacija. Njih 72,6 % je u radnom odnosu, 38,5 % radi honorarno, 66,7 % radi u samostalnoj djelatnosti, 88,8 % je domaćica, 85,7 % studenata, 70,9 % umirovljenika te 81,3 % nezaposlenih.²³ Od spomenutih 73,4 % ispitanika koji tvrde da nastoje odgojiti djecu u vjeri njih je 79,2 % iz mjesta manjih od 10.000 stanovnika, 70,8 % iz onih mjesta između 10.001 i 70.000, 68,4 %. U istraživanju "Aufbruch" 49,0 % ispitanika izjavilo da je pohađalo vjeronauk tijekom cijele osnovne škole, a 21 %, tijekom nekoliko godina, dakle, ukupno 70,0 %.²⁴

U Hrvatskoj vjeronauk u osnovnoj školi pohađa 93,57 % učenika i 75,36 % srednjoškolaca.²⁵ Ako se uzme u obzir navedeni podatak da je za 73,4 % važan vjerski odgoj, to znači da oko 20 % ispitanika vjerski odgoj djece prepušta isključivo školskom vjeronauku (u onoj mjeri u kojoj školski vjeronauk smatramo odgojem u vjeri). Naravno, o sadržaju i kvaliteti vjerskoga odgoja u obiteljima može se raspravljati, budući da se razmjerno velik broj ispitanika smatra vjernicima, ali u isto vrijeme ne prihvaćaju u svemu nauk Katoličke Crkve.²⁶

4. POHAĐANJE NEDJELJNE MISE (50,3 %)

Od samih početaka, nakon što je Isus rekao "Ovo činite meni na spomen" (Lk 22,19), za Crkvu je bilo bitno da bude "postojana u lomljenju kruha", i to "prvoga dana u tjednu", tj. nedjeljom (usp. Dj 2,42; 20,7 i sl.). Prema crkvenom nauku nedjeljna euharistija

²¹ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između odgoja djece u vjeri i veličine mjesta ($\chi^2=31,583$, $p<0,001$).

²² Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između odgoja djece u vjeri bračnoga stanja ($\chi^2=12,910$, $p=0,005$). Ovdje treba uzeti u obzir i apsolutni broj. Od 1.205 ispitanih 1.001 ih je oženjenih/udanih.

²³ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između odgoja djece radnog statusa ($\chi^2=24,415$, $p<0,001$). Ovdje treba uzeti u obzir i apsolutni broj. Tako je od 1192 ispitanika njih u radnom odnosu 659, a honorarno radi tek njih 13.

²⁴ Usp. Pero Aračić – Gordan Črpić – Krunoslav Nikodem, *Postkomunistički horizonti...*, 157.

²⁵ Usp. Valentina Blaženka Mandarić, Vjeronauk potvrđuje svoju punoljetnost, u: *Glas Koncila*, 50 (2011.) br. 10, 6-7, ovdje 6 (6. ožujka 2011.).

²⁶ Na pitanje "Što za Vas osobno znači biti kršćaninom?", s odgovorom "U potpunosti poštivati nauk Crkve/vjerske zajednice" u potpunosti se složilo 24,7 %, a uglavnom se složilo 34,3 %, dakle ukupno 59,0 %. Usp. Pero Aračić – Ivo Džinić – Biljana Hlavaček (ur), *Kršćanski identitet...*, 365.

jest ostvarivanje Kristovog spasenjskog djela, središte cijele crkvene godine, *culmen et fons* – vrhunac i izvorište bogoslužja i kršćanskog života. Drugi vatikanski sabor veli: “Svakoga tjedna, u dan što ga je nazvala Gospodnjim, (Crkva) slavi spomen Gospodinova uskrsnuća ... Slaveći tako uvijek iznova otajstva otkupljenja, (ona) na neki način postaju prisutnima u svako vrijeme...”²⁷ To je čak sankcionirao i važeći Zakonik Katoličke Crkve: “Nedjeljom i drugim zapovjednim blagdanima vjernici su obvezni sudjelovati u misi.”²⁸ Pa ipak, oduvijek je bilo vjernika koji su to zanemarivali, kako svjedoči već Poslanica Hebrejima (10,25) i najstariji kršćanski spisi,²⁹ sve do danas,³⁰ kako govori i naše istraživanje.

Prema našem istraživanju 50,3 % ispitanika izražava svoju vjeru odlaskom na misu. Vidjet ćemo u usporednoj tablici da ispitanici različito shvaćaju odlazak na misu (za neke je to tjedno, mjesečno, više puta godišnje).

Prema našem istraživanju (Kršćanski identitet) oko 20 % vjernika u Republici Hrvatskoj svake nedjelje ide na misu, a jednom mjesečno njih 20,2 %. To znači da oko 40 % vjernika više ili manje redovito slavi nedjeljnu euharistiju (u prosjeku oko 25 % svake nedjelje), dok njih 34,7 % to čini nekoliko puta godišnje.³¹ Međutim, usporedimo li naše istraživanje s prethodnim, gore navedenim istraživanjima razvidno je da se u desetak godina broj redovitih polaznika nedjeljne mise smanjio za 10 %, što je visok postotak u tako kratkom razdoblju.

²⁷ Drugi vatikanski sabor, *Sacrosanctum concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (4.XII.1963), br. 102, *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 72008, 46-47.

²⁸ *Zakonik kanonskoga prava proglašen vlašću pape Ivana Pavla II. S Izvorima*, Glas Koncila, Zagreb, 1996., kan. 1247.

²⁹ Tako npr. Ignacije Antiohijski (početak 2. st.) potiče vjernike da se češće sabiru na euharistiju. Usp. Ignacije Antiohijski, Poslanica Efežanima 13,1, u: *Apostolski oci I. Ignacije Antiohijski pisma; Polikarp: Poslanica Filipljanima; Polikarpovo mučeništvo*, Crkveni oci 1, Verbum, Split, 2010., 48. Nadalje, Pokrajinski sabor u Elviri (početak 4. st.) propisuje privremeno isključenje iz zajednice za one koji tri nedjelje ne bi došli u crkvu, a u Mađarskoj je nakon 1000. godine čak zabilježena kazna šibanjem za one koji ne bi došli na misu. Usp. Mario Righetti, *L'anno liturgico, Manuale di storia liturgica*, vol. 2, Milano, Ancora, 1969., 26.

³⁰ Zanimljivo je svjedočanstvo iz 1858.: za ponoćku je crkva “obično svagdje dubokom puna, jerbo se u nju slegnu isti godišnjaci i odgodnjaci (t. j. ljudi, koji obično polaze crkvu samo po godovih i velikih praznicih preko godine)”: Mijat Stojanović, *Slike iz domaćega života slavonskog naroda i iz prirode s dodatkom: Slavonske pučke sigre*, Zemun, 1858., 42 (reprint: Slavonica, Vinkovci, 1994.).

³¹ Usp. Zvonko Pažin – Vlatko Dugalić, Utjecaj pohađanja mise na kvalitetu bračnog života, u: Pero Aračić – Ivo Džinić – Biljana Hlavaček (ur.), *Kršćanski identitet...*, 117.

Tablica 1. Ako se izuzmu prilike kao vjenčanja, pogrebi, krštenja i slično, koliko često idete na nedjeljnu misu? (u %)

	<i>Kršćanski identitet</i> (2008.)	<i>EVS</i> (1999.)	<i>Vjera i moral</i> (1997./1998.)	<i>Aufbruch</i> (1997.)
1. nikad	10,3	10,4	11,1	14,1
2. jednom u nekoliko godina	13,9	4,5	10,8	14
3. više puta godišnje (za velikih blagdana)	34,7	32,1	31,6	29,8
4. mjesečno	20,2	21,1	16,1	17
5. svaki tjedan	20,6	31,4	30,3	25,1

Vratimo li se našem istraživanju, zapažamo diferenciranost odlaska na misu. Na nedjeljnu misu ide 40,1 % muškaraca i 58,1 % žena.³² S obzirom na odlazak na misu i dob, nema posebne diferencijacije: od 48,8 % (starijih od 65 godina, što je razumljivo) do 50,3 % (srednja dob) i 50,9 % (mlađa dob).³³ Postoje značajne razlike odlaska na misu s obzirom na veličinu mjesta stanovanja. U mjestima s manje od 10.000 stanovnika polaznika je 55,4 %; u onim između 10.001 i 70.000 polaznika je 48,3 %; u mjestima između 70.001 i 150.000 polaznika je 48,1 %; u onima između 150.001 i 500.000 polaznika je 53,2 % te, konačno u Zagrebu (jedino mjesto s više od 500.000 stanovnika) njih tek 30,7 %.³⁴ Još je veća diferenciranost s obzirom na bračno stanje. Na nedjeljnu misu ide 51,4 % oženjenih/udanih, samo 31,3 % rastavljenih, 55,5 % udovaca/udovica te samo 18,8 % ponovno oženjenih/udanih.³⁵ Konačno, glede rad-

³² Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između odlaska na nedjeljnu misu i spola supružnika ($\chi^2=38,324$, $p<0,001$).

³³ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između odlaska na nedjeljnu misu i dobi ($\chi^2=0,215$, $p=0,898$).

³⁴ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između odlaska na nedjeljnu misu i veličine mjesta ($\chi^2=30,983$, $p<0,001$). Zanimljivo je da je manje pohađanje mise upravo u onim mjestima u kojima je i raznovrsnija i bogatija "ponuda" vjerskih aktivnosti, te gdje su – pretpostaviti je – stručniji vjerski službenici. Nameće se jedan od dva zaključka. Ili "kvaliteta" vjerske "ponude" nije relevantna ili Crkva u gradovima nudi ono što većina vjernika ne traži, nego samo neka "vjernička elita".

³⁵ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između odlaska na nedjeljnu misu i bračnog stanja ($\chi^2=17,799$, $p<0,001$). Valja, naravno, uzeti u obzir apsolutni udio pojedine kategorije ispitanika. Npr. od 1.203 anketirane osobe, 1.001 bile su u braku, a ostali su rastavljeni, udovci/udovice i ponovno oženjeni/udane.

nog statusa, na misu dolazi 48,4 % zaposlenih, 23,1 % honorarno zaposlenih, 42,4 % u samostalnoj djelatnosti, 61,8 % domaćica, čak 85,7 % studenata, 50,7 % umirovljenika te 57,1 % nezaposlenih.³⁶

Ovdje bismo izdvojili podatak da je među onima koji idu na nedjeljnu misu znatno veći broj žena nego muškaraca (58,1 % prema 40,1 %), što bi u nekom drugom istraživanju bilo vrlo zanimljivo polazište. Prema ovom istraživanju očito je da je nedjeljna misa, odnosno katolička liturgija općenito (izuzmu li se sprovodi, krštenja i vjenčanja) za 18 % manje zanimljiva muškarcima. Iako su žene isključene iz crkvene hijerarhije i predvođenja liturgije, katoličko je bogoslužje očito bitno atraktivnije ženama. Pretpostavka da bi liturgijska slavlja bila inače zanimljivija ženama ne bi se mogla održati pogledamo li bogoslužja drugih monoteističkih religija (npr. židovstvo i islam). Drugi podatak bi za Crkvu trebao biti još više uznemiravajući. Dok je od onih koji izražaju svoju vjeru odlaskom na nedjeljnu misu čak njih 55,4 % iz mjesta manjih od 10.000 stanovnika, iz Zagreba ih je tek 30,7 %, dakle za 25 % manja. Pretpostavimo li da je "ponuda" nedjeljnih misa puno bogatija u Zagrebu nego u manjim mjestima (više crkava, više "kvalificiranijih" svećenika), može se zaključiti da (izvanjska?) "kvaliteta" liturgije nije presudna da bi netko došao na nedjeljnu misu.

5. RAZGOVOR O BOGU I VJERSKIM TEMAMA (46,9 %)

U povijesti su vjerske teme veoma zastupljene u društvenom životu. Poznato je npr. da je običan puk veoma živo sudjelovao u raspravama o Arijevu nauku u 4. st. ili u raspravama o Mariji Bogorodici, što je proglasio Efeški sabor 431. godine.³⁷ Vjerske su teme bile veoma važne i u kasnijim stoljećima, što je, nažalost, vodilo i do vjerskih ratova.

Međutim, i danas je razgovor o Bogu prisutan u obitelji. Kao što smo vidjeli, 46,9 % ispitanika tvrdi da svoju vjeru u obitelji izražavaju razgovorom o vjerskim temama. Muškaraca je 43 %, a žena 49 %.³⁸

³⁶ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između odlaska na nedjeljnu misu i radnog statusa ($\chi^2=15,552$, $p<0,016$). I ovdje treba uzeti u obzir apsolutni udio stanovništva u navedenim kategorijama (npr. od svih ispitanika smo su njih sedmero studenti).

³⁷ Usp. August Franzen, *Pregled povijesti Crkve*, KS, Zagreb, 1983., 65-67.

³⁸ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između razgovora o Bogu i vjerskim temama i spola supružnika ($\chi^2=4,090$, $p=0,43$).

Valja upozoriti na rezultat istraživanja "Aufbruch". U Hrvatskoj je na pitanje "Kad ste bili dijete (11-12 godina i mlađe) jeste li u obitelji govorili o religiji i vjeri?" 32,4 % odgovorilo "da, često", a 52,2 % "da, povremeno".³⁹ Prema tome, dok se prije 30-50 godina (kada su ispitanici bili djeca) u ukupno 84,6 % (što povremeno, što često) u obitelji razgovaralo o vjerskim temama, u našem je istraživanju to palo na 46,9 %, to jest ukupno za visokih 37,7 %. Svaka-ko treba istaknuti i diferencirane rezultate istraživanja "Aufbruch" glede dobi s obzirom na pitanje obiteljskog razgovora u vjeri. Znatno je opao broj onih koji često govore o vjeri, a porastao broj onih koji to čine povremeno.⁴⁰

	ne, nikad	da, povremeno	da, često	ne znam
rođeni do 1940.	8,5%	39,0%	48,2%	4,3%
1941.-1960.	11,2%	49,7%	35,6%	3,4%
poslije 1990.	10,6%	61,0%	22,6%	5,8%

Prema našem istraživanju s obzirom na dob o Bogu razgovara 46,6 % mladih od 39 godina, 47,5 % onih između 39 i 65, te 45,3 % starijih od 66 godina.⁴¹ S obzirom na veličinu mjesta stanovanja ne vidi se osobita diferencijacija: manje od 10.000 njih 47,4 %; 10.001-70.000 njih 46,0 %; 70.001-150.000 njih 56,6 %; 150.001-500.000 njih 44,1 %; Zagreb njih 43,4 %.⁴² S obzirom na bračno stanje: 48,8 % oženjenih/udanih, 35,5 % rastavljenih, 41,2 % udovaca/udovica, 23,5 % ponovno oženjenih/udanih.⁴³ Da su teme bliške vjeri i nekim moralnim načelima i danas veoma zanimljive, vidljivo je iz velikog zanimanja javnosti za referendum o braku kao zajednici muškarca i žene.

³⁹ Usp. Pero Aračić – Gordan Črpić – Krunoslav Nikodem, *Postkomunistički horizonti...*, 153.

⁴⁰ Usp. Pero Aračić – Gordan Črpić – Krunoslav Nikodem, *Postkomunistički horizonti...*, 155.

⁴¹ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između razgovora o Bogu i vjerskim temama i dobi supružnika ($\chi^2=0,268$, $p=0,875$).

⁴² Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između razgovora o Bogu i vjerskim temama i veličini mjesta ($\chi^2=4,074$, $p=0,396$).

⁴³ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između razgovora o Bogu i vjerskim temama i bračnog stanja supružnika ($\chi^2=9,973$, $p=0,019$). I ovdje treba uzeti u obzir apsolutni udio stanovništva u navedenim kategorijama. Npr. od 1.204 ispitanika njih 1.001 su oženjeni/udane, a samo 17 ponovno oženjeni/udane. Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između razgovora o Bogu i vjerskim temama i radnog statusa ($\chi^2=2,581$, $p=0,859$).

6. VJERNICI SMO, ALI SVATKO ŽIVI SVOJU VJERU ZA SEBE (40,6 %)

U anketi je 40,6 % ispitanika izjavilo da su vjernici, ali da svoju vjeru izražavaju za sebe. U tom je smislu zanimljiv jedan rezultat iz istraživanja "Aufbruch". Na zamolbu da opišu same sebe, njih 31,2 % je odgovorilo: "Religiozan sam prema crkvenom učenju", a 53,3 %: "Religiozan sam na svoj način"; a ukupno 8 % se izjasnilo nereligioznima, što također znači da visok postotak ispitanika ne želi nužno uokviriti svoju religioznost ni vjerskom zajednicom ni vlastitom obitelji,⁴⁴ iako, prema drugom istraživanju (EVS), visokih 74,1 % smatra da ih vjera tješi i ohrabruje.⁴⁵

U našem istraživanju u ovom stavu ne postoji veća diferencijacija između muškaraca (39,7 %) i žena (41,4 %).⁴⁶ Sličan je stav i s obzirom na dob (41,5 % mladih, 40,3 % srednjih i 39,5 % starijih).⁴⁷ Značajnija je diferencijacija s obzirom na mjesto stanovanja. Manje od 10.000 njih 42,0 %; 10.001-70.00 njih 39,3 %; 70.001-150.000 njih 27,3 %; 150.001-500.000 njih 50,5 %; Zagreb njih 35,5 %.⁴⁸ Kao što se vidi, ovdje ne uočavamo neku pravilnost. Po sebi je manji postotak u većim mjestima, ali iskače podatak od 50,5% u gradovima od 150.000 do 500.000 (to su Rijeka i Split). Postoji određena diferencijacija glede bračnog stanja ispitanika. Među oženjenima/udanima i udovcima/udovicama je 39,2 %, odnosno 42,9%, dok je među rastavljenima i ponovno oženjenima postotak veći (55,2%, odnosno 52,9%).⁴⁹ S obzirom na radni status, postotci dosta odskaču u onih ispitanika čiji je radni status slabije zastupljen. Npr. visokih je 63,2 % od ukupno 13 "honoraraca", 60,6 % od ukupno 33 osobe u samostalnoj privrednoj djelatnosti te 14,3 % od ukupno 7 studenata. Ostali se kreću u rasponu od 38,7 % do 44,9 %.⁵⁰ Sla-

⁴⁴ Usp. Pero Aračić – Gordan Črpić – Krunoslav Nikodem, *Postkomunistički horizonti...*, 288.

⁴⁵ Usp. Josip Baloban (ur.), *U potrazi za identitetom...*, 278.

⁴⁶ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između stava da svatko u obitelji živi svoju vjeru za sebe i spola supružnika ($\chi^2=0,357$, $p=0,550$).

⁴⁷ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između stava da svatko u obitelji živi svoju vjeru za sebe i dobi supružnika ($\chi^2=0,264$, $p=0,877$).

⁴⁸ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između stava da svatko u obitelji živi svoju vjeru za sebe i veličine mjesta ($\chi^2=12,470$, $p=0,014$).

⁴⁹ Valja uzeti u obzir apsolutni broj. Od ukupno 1.207 ispitanih njih je 1.002 oženjenih/udanih. Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između stava da svatko u obitelji živi svoju vjeru za sebe i bračnog stanja supružnika ($\chi^2=8,050$, $p=0,045$).

⁵⁰ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između stava da svatko u obitelji živi svoju vjeru za sebe i radnog statusa supružnika ($\chi^2=13,732$, $p=0,033$).

bije je izražena diferencijacija prema dobi: 27,1 % mlađih, 31,1 % srednjih te 32,2 % starijih.⁵¹

Možemo pretpostaviti nekoliko uzroka stavu da vjeru ne očituju o obitelji, nego svatko za sebe. U vremenu jednogumlja, a djelomično i danas, inzistira se na tome da je vjera privatna stvar, odnosno inzistira se na individualizmu i slobodi vlastitog izbora, ma kakav on bio. Drugi uzrok mogu biti različita vjerska iskustva iz obitelji odakle supružnici potječu ili pak mješovita vjera. Najvažnijim nam se čini da su članovi obitelji inače "rastrgani" svojim obvezama i (odvojenim) načinom društvenog života, tako da za klasični zajednički obiteljski život ostaje sve manje vremena.⁵²

7. NIŠTA NE MOGU ISTAKNUTI KAO POSEBAN NAČIN OČITOVANJA VLASTITE VJERE (29,8 %)

Pomalo je ambivalentan rezultat da 29,8 % ispitanika ne može ništa istaknuti kao poseban način očitovanja življenja vjere u obitelji. To svakako možemo shvatiti tako da neki od njih smatraju kako imaju više načina, od kojih ne bi htjeli ni jedan istaknuti. Međutim, to može također značiti da oni uopće nemaju neki način na koji bi izrazili vjeru u svojoj obitelji, zato što nisu vjernici ili nisu praktikanti. S obzirom na dob⁵³ i mjesto stanovanja⁵⁴ nema posebne diferencijacije u odgovorima. Diferenciranost je vidljiva glede bračnog stanja ispitanika: 49,3 % rastavljenih dalo je potvrđan odgovor na ovo pitanje.⁵⁵

8. ČITANJE BIBLIJE U OBITELJI (22,9 %)

Razmjerno malen broj ispitanika, njih 22,9 %, tvrdi da svoju vjeru u obitelji izražavaju čitanjem Biblije. Od žena Bibliju čita njih 26,5 %, a od muškaraca njih 18,1 %.⁵⁶ S obzirom na dob, njih 23,8

⁵¹ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između stava da svatko u obitelji živi svoju vjeru za sebe i dobi supružnika ($\chi^2=2,366$, $p=0,306$).

⁵² Treba uzeti u obzir veliku popularnost društvenih mreža, pri čemu se stvara iluzija zajedništva, a u stvari čovjek je sve više osamljen, izoliran i depersonaliziran.

⁵³ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između mišljenja da nema posebnog očitovanja življenja vjere u obitelji i dobi supružnika ($\chi^2=2,366$, $p=0,306$).

⁵⁴ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između mišljenja da nema posebnog načina očitovanja življenja vjere u obitelji i veličine mjesta ($\chi^2=0,556$, $p=0,968$).

⁵⁵ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između mišljenja da nema posebnog načina očitovanja življenja vjere u obitelji i bračnog stanja supružnika ($\chi^2=13,888$, $p=0,003$).

⁵⁶ Prema hi-kvadrat testu postoji ovisnost između čitanja Biblije u obitelji i spola supružnika ($\chi^2=11,859$, $p=0,001$).

% mlađe je od 39 godina, a njih 20,4 % je u dobi između 29 i 65 godina, dok onih starijih od 65 godina ima 29,1 %.⁵⁷ Ne vidi se osobita diferencijacija čitanja Biblije s obzirom na veličinu mjesta stanovanja,⁵⁸ s obzirom na bračno stanje ispitanika⁵⁹ te s obzirom na radno mjesto ispitanika.⁶⁰ Prema istraživanju "Aufbruch" visokih 45,6 % posjeduje cijelu Bibliju. Moguće je međutim, da određeni (viši?) postotak ispitanika pri tome misle na neko izdanje ilustrirane ili "dječje Biblije". Samo Novi zavjet ima njih 10,8 %.⁶¹ Nadalje, prema istraživanju "Vjera i moral", 18,2 % ispitanika izjavilo je da je Bibliju pročitao i da je više ne čita, njih 13,8 % je povremeno čita, 5,6 % često, a tek 0,9 % svakodnevno.⁶² Dakle, oko 38,5 % ispitanika čita ili je pročitao Bibliju. Prema istraživanju "Aufbruch" Biblija na svoj način sadržava Božju riječ koju treba doslovno shvaćati (41,6 %), donosno Božju riječ koju ne treba doslovno shvaćati (22,4 %).⁶³ Prema tome, vjernici cijene Bibliju kao Božju riječ (njih ukupno 64 %), ali ju je njih tek 38,5 % čitalo ili čita.

Što bi mogli značiti ovi podaci o tome da razmjerno malen broj vjernika čita Bibliju? Valja imati na umu nekoliko čimbenika. U Katoličkoj Crkvi se donedavno uopće nije poticalo vjernike da čitaju Bibliju, a još prije nekoliko stoljeća zazorno se gledalo na prijevod Biblije na neki narodni jezik. Djelomično je to bila reakcija na protestantske zajednice koje su naglašavale čitanje Božje riječi. Drugi razlog može biti taj što su imalo kvalitetnija izdanja Biblije u nas razmjerno skupa. Nitko se u našoj domovinskoj Crkvi nije sjetio takva izdanja sufinancirati. Konačno, budući da u nas ne postoji tradicija čitanja Biblije, ako vjernici kod kuće i imaju (razmjerno skupu) Bibliju (često kao svadbeni ili krizmani dar), ona uredno stoji na polici. Valja na koncu spomenuti i sljedeće. U kršćanskoj se tradiciji Biblija čita (odnosno naviješta Božja riječ) prvenstveno u bogo-

⁵⁷ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između čitanja Biblije u obitelji i dobi supružnika ($\chi^2=11,859$, $p=0,001$).

⁵⁸ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između čitanja Biblije u obitelji i mjesta stanovanja ($\chi^2=8,217$, $p=0,084$).

⁵⁹ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između čitanja Biblije u obitelji i bračnog stanja ($\chi^2=2,587$, $p=0,460$).

⁶⁰ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između čitanja Biblije u obitelji i radnog statusa ($\chi^2=5,283$, $p=0,508$).

⁶¹ Usp. Pero Aračić – Gordan Črpić – Krunoslav Nikodem, *Postkomunistički horizonti...*, 291.

⁶² Usp. Marijan Valković, Pregled postotaka i aritmetičkih sredina, u *Bogoslovska smotra* 68 (1998), sr. 4, 483-511, ovdje: 488.

⁶³ Usp. Pero Aračić – Gordan Črpić – Krunoslav Nikodem, *Postkomunistički horizonti...*, 291.

služju i tamo je njezino pravo mjesto.⁶⁴ Biblija sadrži Božju riječ čija je prvotna svrha da bude naviještena u bogoslužju u zajednici vjernika. Prisjetimo se. S liturgijskom obnovom Drugoga vatikanskog sabora danas se u sveukupnom bogoslužju vjernicima navijesti više od 90 % Svetoga pisma.

9. IMAMO VRIJEME REDOVITE ZAJEDNIČKE MOLITVE (14,3 %)

Evandeoski poziv kako “valja svagda moliti i nikada ne sustati” (Lk 18, 1) u Crkvi se uvijek nastojao očuvati. Novozavjetni spisi govore o čestoj i ustrajnoj molitvi Isusa i kasnije apostola. Vjernicima se molitva određivala kao jedna od njihovih osnovnih dužnosti. Tako je npr. molitva časoslova u počecima bila osobna i obiteljska molitva. Kada je puk zbog latinskog jezika nije mogao više moliti, prihvatio je nadomjestak časoslova: kronicu i molitvu “Anđeo Gospodnji”.⁶⁵ Prema svjedočenjima ljudi koji se sjećaju vremena prije Drugoga svjetskog rata, obiteljska je molitva bila općenito prisutna, u najmanju ruku molitva “Anđeo Gospodnji”.⁶⁶

Danas je to znatno drugačije. U našem su istraživanju na pitanje koliko se osobno molite dobiveni sljedeći rezultati:

nikad	11,1%
rijetko	19,3%
povremeno	27,2%
često	18,9%
svakodnevno	23,4%

Ako uzmemo u obzir one koji svakodnevno, često i povremeno mole, onda vidimo da se 69,5 % ispitanika moli. Slične rezultate daju i tri prethodna istraživanja. Evo usporednih tablica:

⁶⁴ Zanimljivo je osobno svjedočanstvo profesora Bonaventure Duda. On pripovijeda kako je u svoje vrijeme njegova baka znala napamet sva nedjeljna evanđelja tijekom cijele godine (u ono je vrijeme bio jednogodišnji krug čitanja). Dakle, zbroje li se uz nedjelje i drugi veći blagdani, bakica je znala napamet šezdesetak evandeoskih odlomaka.

⁶⁵ Vjerojatno dobar dio današnjih mladih vjernika ne bi znao da zvona ujutro, u podne i navečer zapravo pozivaju na molitvu “anđeoskog pozdravljenja”, tj. “Anđeo Gospodnji”.

⁶⁶ I danas ima sredina gdje je redovita obiteljska molitva opstala. Osobno poznajem jedno manje selo u istočnoj Hercegovini, gdje je i danas prisutna redovita obiteljska večernja molitva koja traje barem pola sata.

Koliko se često osobno molite? (u %)

	<i>Kršćanski identitet</i> (2008.)	<i>EVS</i> (1999.)	<i>Vjera i moral</i> (1997./1998.)	<i>Aufbruch</i> (1997.)
1. nikad	11,1	18,6	9,2	12,6
2. rijetko	19,3	7,6	u nevolji 8,3 rijetko: 27,6	15,7
3. nekoliko puta godišnje		4,9		13,2
4. mjesečno	27,2	7,0		8,7
5. tjedno/ često	18,9	više nego jednom tjedno: 14,3 jednom tjedno: 8,5	dosta često: 24	18,4
6. dnevno	23,4	37,3	30,3	31,1

Dakle, u svim navedenim istraživanjima broj onih koji se mole dnevno, tjedno i mjesečno iznosi od 65 % do 70 %.

S druge strane, u našem istraživanju na pitanje: *Koliko često molite zajedno u obitelji?* dobili smo sljedeće odgovore:

nikad	40,5%
molimo zajedno samo u posebnim prilikama (blagdani, krštenje, smrt):	45,7%
svake nedjelje molimo zajedno:	9,4%
svakodnevno molimo zajedno:	3,0%

Ako se vratimo na našu prvu tablicu gdje vidimo da tek 14,3 % ispitanika svoju vjeru izražava obiteljskom molitvom, onda je razvidno da se uglavnom podudara s prethodnom tablicom, gdje svaki dan ili barem jedanput tjedno zajednički moli 12,4 %, tj. da obiteljska molitva postoji tek u 14 % obitelji, odnosno da se zajednička obiteljska molitva ne smatra bitnim izražajem vjere. Spomenimo još da redovito moli 15,6 % žena i 12,5 % muškaraca. Međutim, od onih koji redovito mole u obitelji 62,2 % su žene, a 37,8 % muškarci.⁶⁷ Glede dobi 15,3 % su mlađe od 39 godina, 12,5 % je onih između 39 i 65 godina te 18,0 % starijih od 65 godina.⁶⁸ Prema veli-

⁶⁷ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između redovite zajedničke molitve i spola supružnika ($\chi^2=2,281$, $p=0,131$).

⁶⁸ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između zajedničke molitve i dobi supružnika ($\chi^2=3,914$, $p=0,141$).

čini mjesta boravka ne vidi se značajnija razlika (10.000 – 14,2 %; 10.001-70.000 – 13,3 %; 70.001-150.000 – 13,0%; 150.001-500.000 – 15,5%; Zagreb 13,5%).⁶⁹ Glede bračnog stanja 14,5 % su oženjeni/udati; rastavljeni čine 10,4 %; udovci/udovice 16,8 % te ponovno oženjeni/udane 5,9 %.⁷⁰

Možemo zaključiti da je obiteljska molitva kao izražaj vjere veoma slabo izražena – manje od 15 %. Nešto je više izražena u žena. Glede bračnog stanja, razumljivo je da je više prisutna u oženjenih/udanih ispitanika. Valja zapaziti sljedeće. Dok dnevno, tjedno i mjesečno (osobno) mole njih čak od 65 do 70 %, obiteljska je molitva prisutna tek u manje od 15 % slučajeva. Očito je da obitelj više nije “kućna Crkva” i “škola vjere”, kako bi Crkva htjela u svome programu i nastojanju. S obzirom na sve veću prisutnost društvenih mreža i virtualne zabave, vjerojatno je općenita otuđenost u obitelji (pa i sve manja zajednička molitva) u sve većem porastu.

ZAKLJUČAK

Evo nekoliko zaključnih misli. Prema crkvenom nauku nekoliko je tema bitnih za kršćanski život: nedjeljna euharistija, sakramentalni život, molitva, vjerski odgoj. Očito je, međutim, da to nisu nosivi elementi za veći dio onih koji se izjašnjavaju kao vjernici. Tako je obiteljska molitva najmanje zastupljena (14,3 %), a čitanje Biblije tek nešto malo više (22,9 %). Broj od 50,3 % onih koji tvrde da idu na nedjeljnu misu, naravno, ne znači da idu redovito. Kada je u pitanju vjerski odgoj djece, to ne znači nužno da taj odgoj uključuje sve ono što crkva smatra važnim. Tako npr. prema našem istraživanju pitanje pobačaja (ukupno 61,2 % uglavnom se ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da je to nužno zlo koje treba ostaviti kao mogućnost odabira ženama, iako se u isto vrijeme njih ukupno 73,8 % uglavnom ili u potpunosti slaže da se pobačajem prekida već započeti život), predbračnih veza (ukupno 76,4 % uglavnom se ili u potpunosti slaže s tvrdnjom da je to danas normalno), rastave (ukupno 37,3 % se uglavnom ili u potpunosti slaže da je rastava braka nešto normalno). Nadalje, Crkva bi svakako trebala prostudirati što se događa u njezinu naviještanju i u njezinoj liturgiji te je u svim segmentima privlačnija ženama nego muškarcima.

⁶⁹ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između zajedničke molitve i veličine mjesta stanovanja ($\chi^2=0,493$, $p=0,974$).

⁷⁰ Prema hi-kvadrat testu ne postoji ovisnost između zajedničke molitve i bračnog stanja ($\chi^2=2,417$, $p=0,490$).

U svakom slučaju, Crkva bi u svome djelovanju trebala utvrditi prioritete, odnosno odrediti one vrednote za koje se treba najviše zalagati. Vjerojatno treba uvijek računati s time da vjernici imaju diferencirani stav prema vjeri, vjerskim propisima i prema Crkvi. Određeni broj vjernika ("malo stado"?) bit će življeno evanđelje u ovome svijetu. Neki će se pojavljivati prigodice, dok će neki drugi biti posve rubni, pri čemu nikad ne možemo znati kada će neki pojedinac prijeći u jedan ili drugi krug. Na Crkvi je da se na zdrav ali odlučan način zalaže za osnovne evanđeoske postavke, pri čemu uvijek ostaje onaj evanđeoski uvjet: "Ako hoćeš ući u kraljevstvo nebesko, onda..."

WITNESSING FAITH IN THE FAMILY

Summary

As part of the project "Christian Identity and Quality of Marital and Family Life" the authors investigate the way in which faith is witnessed in the family. According to Church teaching family is a "home-Church" and a fundamental unity from which the overall human and Christian upbringing should spring. According to the same teaching the essential way of witnessing faith in the family is a joint Sunday Eucharist, family prayer, talk about faith, and raising in Christian values. According to our research the respondents show their faith in the family in a larger number through celebrations of religious holidays (92, 0%) and through house blessing (84, 8%). It is a relatively high percentage of those who raise their children in faith (73, 4%) and who go to Sunday Mass (50, 3%). Compared to previous times the number of those who talk about God and about religious topics decreases (46, 9%). The number of respondents who live their faith outside the family is relatively high (40, 6%), while the number of those who read the Bible is low (22, 9%) as well as of those who cherish family prayer (14, 3%). In terms of differentiation one can notice a much higher expression of faith among women than among men, as well as a more pronounced religious practice in small places of residence. Therefore, the priorities pointed out by Church doctrine do not correspond to the priorities of the faithful. Furthermore, Church should tackle the problem of differentiated approach regarding the respondents' sex and place of residence.

Key words: *faith, family, Sunday Eucharist, prayer, religious holidays, Bible, raising children*